

УДК 351.745

Злагода О.В., к.ю.н., викладач кафедри
оперативно-пошукової роботи та документування
ФПФСП НАВС, капітан міліції

Взаємодія органів досудового розслідування з оперативними підрозділами ОВС у виявленні, припиненні та розслідуванні кримінальних правопорушень

У статті розкривається зміст поняття “взаємодії”. Розглянуто найбільш розповсюджені напрями взаємодії та її етапи. Аналізуються теоретичні погляди вчених-правознавців, виокремлюються особливості, притаманні умовам попередження, виявлення та припинення кримінальних правопорушень.

Ключові слова: взаємодія, слідчий, оперативний працівник, попередження, припинення злочинів.

В статье раскрывается содержание понятия “взаимодействие”. Рассмотрены наиболее распространенные направления взаимодействия и ее этапы. Анализируются теоретические взгляды ученых-правоведов, выделяются особенности, присущие условиям предупреждения, выявления и пресечения уголовных преступлений.

Ключевые слова: взаимодействие, следователь, оперативный работник, предупреждения, пресечения преступлений.

The article deals with the meaning of “interaction”. Considered the most common areas of interaction and its stages. The theoretical views of jurists, distinguishes the features inherent in the conditions of prevention, detection and suppression of criminal offenses.

Keywords: interaction, investigator, operatives, preventing, combating crime.

Постановка проблеми. У діяльності з виявлення та розслідування кримінальних правопорушень часто виникає необхідність взаємодії оперативних та слідчих підрозділів, оскільки, оперативні підрозділи діють в системі органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність та можуть виконувати свої завдання не ізольовано, а у взаємодії з іншими підрозділами правоохоронних органів, використовуючи їх можливості. Хоча поняття такої взаємодії законодавчо не закріплено, спільна погоджена діяльність перерахованих суб'єктів регламентується відомчими інструкціями.

Слід зазначити, успішна протидія ОВС злочинності залежить від правильної організації роботи з попередження, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень. Одним з елементів організації даної діяльності, що заслуговує уваги, є взаємодія слідчих та оперативних підрозділів.

У статті 7 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” у пункті 5 зазначається, що до обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність належить взаємодія між собою та іншими правоохоронними органами, з метою швидкого і повного попередження, виявлення та припинення злочинів” [1].

Взаємодія органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ регламентується Наказом МВС України № 700 від 14.08.2012 “Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень” [2].

Стан дослідження проблеми. Питання взаємодії досліджували такі вчені-правознавці, як А.С. Волков, І.І. Басецький, С.В. Бажанов, О.П. Папура, О.О. Подобний, Т.Г. Утмедедзе, В.Е. Сідоров, А.В. Лапін, Г.К. Сінілов, М.А. Федоткін, А.П. Рижаків. Авторами були розкриті поняття, сутність і значення, основні форми взаємодії, досліджені організаційно-тактичні й процесуальні аспекти даної діяльності. Однак, залишається ще не вивчена специфіка взаємодії ОВС, а саме органів досудового розслідування та оперативних підрозділів внутрішніх справ під час виявлення злочинів, проти волі, честі та гідності особи.

Формування цілей статті. Метою є розкриття поняття «взаємодія», а також аналіз анкетування яке проводилося серед слідчих та оперативних працівників, щодо організації взаємодії у виявленні, припиненні та розслідуванні злочинів, пов'язаних з викраденням людей.

Виклад основного матеріалу. У своїх працях В.Я. Мацюк зазначає, що добре налагоджена і раціональна взаємодія слідчих та оперативних підрозділів служить однією з важливих умов, що забезпечують успішне виявлення та розслідування злочинів. Відомо, що слідчі та оперативні підрозділи мають специфічні, тільки їм притаманні сили і методи розслідування кримінальних правопорушень, тому надзвичайно важливо, щоб ці можливості були використані не окремо, а в комплексі [3, с.111].

У теорії оперативно-розшукової діяльності, взаємодія – це сумісна робота двох і більше підрозділів (працівників), не підпорядкованих по службі, об'єднаних для концентрації сил, засобів і здійснення таких спільних заходів, вибір таких тактичних прийомів або їх комбінацій, які найкраще забезпечують виконання завдань у винятково короткі терміни силами і засобами, що є в розпорядженні суб'єктів взаємодії, з найменшими їх затратами, при безумовному дотриманні чинного законодавства.

Також, можна виділити необхідні ознаки поняття взаємодії, а саме:

- відповідність вимогам закону, відомчим нормативним актам;
- узгодженість за часом, місцем і різними іншими умовами;
- здійснення спільної діяльності з метою виявлення, припинення та розслідування злочинів.

На думку В. М. Плішкіна, взаємодія в органах внутрішніх справ – це такий стан взаємозв'язків між елементами системи ОВС, за якого вони створюють взаємний вплив один на одного та на відповідну сферу діяльності [4, с. 27].

Взаємодія у сфері боротьби зі злочинністю на практиці складна та багатогранна. Крім єдиної цілі, що є головним в організації взаємодії, необхідно враховувати ряд інших критеріїв:

- характер зв'язків оперативних підрозділів між собою та іншими органами та підрозділами; терміни здійснення спільних заходів; функції взаємодіючих підрозділів;
- відношення до системи органів, здійснюючих оперативно-розшукову діяльність; ступінь конспірації; етапи здійснення спільних оперативно-розшукових заходів; форми взаємоінформації.

Характер зв'язків оперативних підрозділів між собою може бути безпосереднім і опосередкованим. Безпосередній – коли оперативні підрозділи взаємодіють між собою безпосередньо. Наприклад, підрозділи карного розшуку двох сусідніх органів внутрішніх справ взаємодіють у виявленні та припиненні тяжкого злочину; підрозділи по боротьбі з економічною злочинністю взаємодіють зі слідчим відділом у розслідуванні кримінального провадження. Опосередковане – коли взаємодія організовується і

підтримується через вищестоящий орган.

За часом здійснення спільних дій взаємодія оперативних підрозділів може бути тимчасовою, обмеженою і постійною. Тимчасова взаємодія направлена на вирішення конкретного завдання і, як правило, в інтересах одного з учасників взаємодії. Такими можуть бути спільні дії щодо розшуку і затримання злочинця, відрядження для допомоги працівників одного оперативного підрозділу до іншого.

Обмежена взаємодія може бути спланована на певний час, наприклад проведення оперативно-розшукової операції «Перехоплення» протягом десяти діб із залученням усіх оперативних підрозділів.

Такі сучасні українські вчені-правознавці К.В. Антонов, О.В. Вишня, О.В. Сачко зазначають, що постійна взаємодія, це коли оперативні підрозділи працюють спільно тривалий час над питанням оперативної перевірки, а потім — оперативного відпрацювання конкретних осіб, підозрюваних у вчиненні протиправних діянь[5, с.82].

Поняття взаємодії в органах внутрішніх справ має не тільки теоретичне, а й практичне значення, оскільки організація взаємодії оперативних підрозділів, механізм її виявлення, принципи, класифікація, нормативне регулювання надають можливість розробити певні рекомендації щодо підвищення боротьби зі злочинами.

Значну кількість заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення розслідуються органами внутрішніх справ. Слідчими органів внутрішніх справ, а також оперативними працівниками виявляється, припиняється та розслідується близько 90% кримінальних правопорушень, вчинених у країні.

Рівень взаємодії оперативних підрозділів й органів досудового розслідування при анкетуванні в більшості випадків оцінюється їхніми співробітниками як задовільний. Так вважають 58,1 % опитаних. Про гарний рівень свідчать лише 27,3 % респондентів, а про незадовільний - 14,6 %. Такі результати анкетування свідчать не тільки про існування проблеми взаємодії, але й про актуальність проведених досліджень.

Найбільша активність спільної діяльності оперативних підрозділів з органами досудового розслідування проявляється при виїзді на місце події в складі слідчо-оперативній групі - 68 %, прослуховування телефонних переговорів - 47 %, спостереження - 39 %, дослідження предметів і документів - 28 %.

Керівником досудового розслідування є слідчий, який невідкладно, але не пізніше 24 годин зобов'язаний внести відомості про кримінальне правопорушення за заявою або повідомленням до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Організація розшукової роботи покладається на керівників оперативних підрозділів [2].

У разі необхідності начальнику слідчого підрозділу, а також слідчому надається можливість ознайомлення з матеріалами ОРС (з додержанням режиму таємності).

Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотанням до слідчого судді чи прокурора (ст. 41 КПК) [6].

На думку С.В. Слинько, з огляду на те, що розслідування кримінальних правопорушень являє собою процес пізнання в основному минулої дійсності, що, як правило, ретельно приховується, оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ, і в першу чергу її негласні розшукові дії, здобуває найбільшої значимості у виконанні державного обов'язку - боротьби зі злочинністю [7, с.104].

Отже, взаємодія в контексті, що нами розглядається, - є вплив оперативних підрозділів і слідчих один на одного в процесі досягнення мети, що стоїть перед ними.

Можна сказати, що взаємодія названих суб'єктів розслідування кримінальних правопорушень є спосіб пізнання об'єктивної істини про вчинений злочин.

В першу чергу реалізація матеріалів пізнання, повинна відбуватися в кримінальному процесуальному режимі, а тому, виникає необхідність взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ і слідчих з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, притягнення до встановленої законом відповідальності кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення. Ця необхідність обумовлена не тільки єдністю їхніх цілей у боротьбі зі злочинністю, але і різницею в компетенції і можливостях у встановленні винних у вчиненні кримінальних правопорушень, збиранні і використанні доказів, залученні сил і засобів для викриття злочинців, їхнього розшуку і затриманні.

Тому, наскільки правильно, вміло і тактично вони взаємодіють між собою, буде залежати успіх розслідування кримінального провадження і ефективність профілактичних заходів.

В теорії під взаємодією детермінують як засновану на спільності цілей і завдань, погоджену за часом, місцем і змістом, вивчену законодавством діяльність компетентних суб'єктів щодо раціонального застосування наявних сил, засобів і методів для своєчасного попередження, виявлення, припинення та розслідування злочинів [8, с.569].

У науці управління поняття взаємодії може класифікуватися:

1) за рівнями взаємодії виділяються два основних - тактичний або оперативно-тактичний і організаційний або організаційно-управлінський рівні;

2) за часом управлінські відносини взаємодії поєднуються в три групи - постійні, епізодичні і разові.

При цьому передбачається, що взаємодія в низових ланках органів внутрішніх справ може носити як епізодичний, так і разовий характер, а на організаційному рівні тільки постійний характер.

Не заперечуючи проти такого підходу до оцінки періодичності взаємодії, здається, буде більш обґрунтованим припустити, що взаємодія як на низовому рівні (міськрайоргани внутрішніх справ), так і на рівні МВС носить як постійний, так і епізодичний і разовий характер. Сталість взаємодії обумовлена сталістю завдань по боротьбі зі злочинністю, що стоять перед оперативними підрозділами і слідчими. Епізодичність або разовість взаємодії обумовлена, у свою чергу, локальністю, разовістю виникнення певних завдань, для вирішення яких суб'єкти боротьби зі злочинністю на будь-якому рівні повинні взаємодіяти.

3) за взаємним положенням їхніх учасників вони поділяються на вертикальні (між вище - і нижчестоящими органами управління, що пов'язані відносинами субординації) і горизонтальні (між особами й органами одного рівня, що не пов'язані відносинами підпорядкування).

Правда, відсутність підпорядкованості між суб'єктами взаємодії не виключає керівної ролі одного з взаємодіючих. При здійсненні взаємодії оперативних підрозділів і слідчого у формах, визначених кримінальним процесуальним законодавством, слідчий, в силу закону, виступає керівником взаємодії.

Не менш важливим елементом взаємодії є її мета. Уся діяльність взаємодіючих сторін повинна бути підпорядкована загальній меті — встановленню істини у справі; істина ж може вважатися встановленою лише тоді, коли вона підтверджена даними, отриманими процесуальним шляхом. Цілі взаємодії визначаються тактичними, орга-

нізаційними, технічними та іншими завданнями, вирішення яких сприяє якісному та своєчасному виявленню і розслідуванню кримінального правопорушення, правильному застосуванню законодавства, раціональності й ефективності слідчої діяльності тощо. Безпосередньою метою досліджуваної взаємодії є встановлення особи невідомого злочинця за допомогою відповідних джерел особистісної інформації.

Якщо визнавати той факт, що взаємодія - це управлінська категорія, то, мабуть, необхідно визнати і те, що вона має свою циклічність, у якій можна виділити три етапи:

1 етап - початковий. Це етап початку взаємодії між оперативними підрозділами і слідчим.

Якщо ж наявні в однієї зі сторін дані не дозволяють однозначно прийняти те або інше рішення без допомоги іншої сторони, то взаємодія починається з ініціативи зацікавленої сторони. Це можуть бути випадки реалізації справ оперативного обліку, проведення окремих слідчих і розшукових дій і т.п.

2 етап - основний. Це етап фактичної погодженої або спільної діяльності.

3 етап - заключний. Це етап оцінки ефективності проробленого і підведення підсумків.

Взаємодія оперативних підрозділів і слідчого - це не взаємодія якихось абстрактних фігур. Між собою взаємодіють конкретні люди, що мають власні інтереси і пристрасті. Вони належать до різних служб одного відомства або навіть до різних відомств. Вони працюють у різних за своєю функціональною спрямованістю колективах, і тому при вирішенні загальних завдань, між ними можуть виникати неузгодженості інтересів і бар'єри, що знижують ефективність співробітництва в боротьбі зі злочинністю взагалі і у виявленні і розслідуванні конкретних кримінальних правопорушень.

Слід зазначити, що взаємна діяльність учасників повинна включати такі елементами взаємодії:

- учасники-представники різних апаратів слідства й оперативних підрозділів;
- визначення єдиної, конкретної мети і завдань;
- визначення умов взаємодії, що відносяться до конкретного, що розв'язується колективними зусиллями завдання;
- вибір прийомів, методів і засобів, пристосованих до вирішення конкретного завдання;
- персональна зацікавленість і відповідальність у досягненні єдиної мети.

Ці елементи практичної діяльності становлять змістовну сторону взаємодії.

Висновки. Враховуючи вище викладене, взаємодія слідчого з оперативними підрозділами є об'єктивно необхідною категорією, що заснована на законі і відомчих нормативних актах, яка полягає у діяльності незалежних один від одного в адміністративному відношенні органів, що здійснюється на етапі розслідування при процесуальному керівництві слідчого та правильному поєднанні й ефективному використанні притаманних лише їм повноважень, прийомів, методів, засобів і форм, і направлена на швидке, повне попередження, припинення та розслідування кримінальних проваджень і викриття винних.

Таким чином, протягом всієї роботи з розслідування кримінальних правопорушень діяльність слідчого й оперативного працівника проходить у постійних контактах, ізолюваність у їхній роботі негативно позначається на результатах розслідування.

Слід зазначити, що практика виробляє нові та удосконалює традиційні форми, види і напрямки взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими органами, спрямовані на підвищення якісного рівня та раціональності досудового розслідування за допомогою опосередкованого застосування слідчим спеціальних знань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992, № 22, ст. 303.
2. Наказ МВС України № 700 від 14.08.2012 "Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень" Режим доступу: <http://document.ua/pro-organizaciyu-vzajemodiyi-organiv-dosudovogo-rozsliduvannj-doc119907.html>
3. Мацюк В.Я. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (станом на 01.05.2011 р.) / В.Я. Мацюк, С.А.Панасюк, В.А. Ніколайчук [та ін.]; За заг. ред. Мацюка В.Я. — К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2011. — 304 с.
4. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: [підруч.] / В.М. Плішкін; за ред. Ю.Ф. Кравченка: НАВСУ. — К., 1999. — 694 с.
5. Антонов К.В., Вишня О.В., Сачко О.В. Правові засади оперативно-розшукової діяльності [навч. посібник]: Антонов К.В., Вишня О.В., Сачко О.В. та інші за ред. Богатирьова І.Г. / X-2009. — 348 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 3 січн. 2013 р.: - К. ПАЛИВОДА А.В., 2013. — 328 с.
7. Слинько С. В. Взаимодействие следователя и органа дознания как уголовно-процессуальное понятие. //Проблемы соц. Законности. — Харьков.-1991.-Вып.26.-С.103-106.
8. Злагода О.В. Організація взаємодії слідчих та оперативних служб ОВС при розкритті й розслідуванні злочинів, пов'язаних із викраденням людей / О.В. Злагода // Збірник наукових праць «Держава і право». — №51, 2011. — С.567-573.

